

В.Ю. Петренко – студентка II курсу Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника;
науковий керівник – канд. іст. наук, доц.
кафедри теорії та історії держави і права Юридичного інституту Прикарпатського
національного університету
ім. Василя Стефаника **С.В. Адамович**

ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПУ ТАЛІОНУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Ми живемо у середовищі сучасного прогресу, новітніх модернізованих технологій, в період піднесення демократії та пропаганди захисту прав і свобод людини. Щодня удосконалюються законодавчі бази держав. Проте в суспільстві досі зберігаються пережитки минулого, зокрема – норми звичаєвого права, а саме, принцип таліону.

Суспільству важливо знати доцільність збереження таких юридичних інститутів як таліон, смертна кара, а також те, чи заслуговують вони на офіційне введення в сучасну правову науку.

Звичаєве право (а зокрема і інститут таліону) є предметом інтенсивних досліджень юристів, істориків, етнографів, філософів тощо. Зокрема В.І. Авдієв, Б.Й. Тищик, І.М. Дьяконов приділили значну увагу цим питанням у своїх працях. Попри це, залишається невисвітленим факт наявності пережитків минулого в сучасному житті, а також їх ефективності та доцільності. Тому саме на цьому хотілося б акцентувати увагу й проаналізувати перспективи використання таліону в новітньому суспільстві.

Відзначимо, що злочинність, як негативний фактор, відома з глибокої давнини. Є багато доказів її існування ще за кілька тисячоліть до н.е. Це підтверджують старовинні пам'ятки права, зокрема, Закони правителя Вавилону Хаммурапі (XVII ст. до н.е.). В основі кримінально-правових уявлень авторів Законника знаходиться та ж ідея таліону: покарання є відплата за провину, і тому воно повинно бути “рівним” злочиніві. Ця доктрина звичайно виражається афоризмом: “око за око, зуб за зуб” [2, с. 69]. Наприклад, ст. 116 передбачала: якщо заручник – син людини помре, то треба вбити сина того, хто взяв його у заклад. Також таліон зазначався у ст. 196: “Якщо людина пошкодить око іншій людині, то треба пошкодити їй око”, ст. 197: “Якщо людина виб'є зуба людині рівній собі, то треба вибити їй зуб” тощо [3, с. 361-384].

Досить повно подана ідея таліону в єврейському праві, римських законах XII таблиц і в середньовічних німецьких законах. Для того часу це був найбільш логічний спосіб обмеження покарання: не більш того, що зроблено тобі. Виховане на основі первісних уявлень про справедливість, воно жилося зрозумілим прагненням послабити ворога настільки, наскільки він послабив тебе, твоє плем'я, твій рід.

Прямолінійне застосування принципу “рівним за рівне” виключало встановлення суб'єктивної сторони дії – наміру, необережності, випадковості – і було ефективним важелем регулювання злочинності в

умовах тогочасних реалій. Будучи стримуючим фактором, обмежуючи помсту зі сторони потерпілих, таліон став грубим вираженням справедливості, зрозумілим малоосвіченій людині [5, с. 54-62].

Ця теорія знайшла своє відображення і у Старому Заповіті, адже всім відомий лейтмотив великої частини цієї пам'ятки: “Зуб за зуб, око за око”, що став ідеологією для багатьох сповідників, зокрема іудеїв, аж до сьогодні. Аналогічні вказівки є і в Корані (Коран 2:178), в якому таліон фактично не заперечується повністю, а тільки обмежується [1, с. 65].

Цей жорстокий принцип, як не дивно, можна знайти і в сучасних суспільствах. Так, у 2002 р. резонанс викликала справа групового зґвалтування (с. Меєрвала в одній з країн Африки) за наказом ради вождів Мухтаран Бібі, брата якої звинуватили у любовному зв'язку з жінкою з племенні мастой, яке відноситься до вищої касті. Старійшини, на основі норм звичаєвого права, керуючись ідеями таліону, вирішили, що в покарання Мухтаран повинна піддатися зґвалтуванню. Це рішення було зумовлено правовою неосвіченістю, обмеженим рівнем сприйняття дійсності, через культ збереження “честі” кланів.

Такі випадки трапляються і в інших відсталих країнах. Це можна пояснити насамперед своєрідною ментальністю населення, відданістю віковичним традиціям, усталеним ставленням до цінностей, збереженням норм звичаєвого права. Разом з тим, рівень правової освіти і культури залишається на низькому рівні, велику роль відіграє узурпованість влади вищими прошарками, низький рівень захисту бідного населення, перш за все, жінок. Проте рівень злочинності не зменшується і ефективність таких покарань залишається дуже сумнівною.

Отже, найважливішими об'єктивними факторами збереження звичаєвого права є: – наявність нерозвинутої економіки; існування общинного укладу (від 60 до 80 % населення Тропічної Африки в цілому, 80-90 % населення окремих країн є членами общини); дієвість (живучість) общинних інститутів та уявлень (свідомості), консерватизм свідомості та життєвого укладу; слаборозвинута система засобів масової інформації та освіти; недостатній розвиток правової культури населення, юридичної науки, установ, професій [5, с. 48-53].

Світогляд африканців (заперечення прогресу, общинна форма життя) відмінний від західних концепцій індивідуалізму. Саме тому тенденція збереження звичаєвих норм, а зокрема таліону, і застосування їх у юридичній практиці західних країн фактично не простежується. Втрачається можливість його втілення тому, що ускладнюються форми злочинності і зміни каральних систем цивілізованих народів, які ставлять в основу покарання позбавлення волі, що робить реалізацію таліону важчою.

Загалом же ідея відплати (без детального відтворення таліону) служить і дотепер відправною, до неї лише приєднують інші цілі і завдання покарання. Втрачаючи своє значення на практиці, таліон зберігає його в теоріях покарання, що беруть свій початок з джерела справедливості як математичної

рівності, яка дозволяє заподіяти злочинцю не більше того страждання і зла, яке вчинене ним.

В більш наближених до сьогодення кодексах це намагання помітно поступається іншим прагненням, підтримуваним особливо криміналістами-соціологами, які виходять з принципів попередження, охорони, відмовляючись від відплати як пережитку історії.

Існують варіативні шляхи вирішення проблеми. Одним із найважливіших є удосконалення нормативно-правової бази, яка змогла б забезпечити належний захист прав і свобод людей. Також потрібно зауважити, що проблему застосування таліону не можна розглядати винятково з однієї сторони. Попри те, що ми часто бачимо в цьому явищі одну жорстокість, апелюємо до Конвенції з прав людини і громадянина, все ж таліон заслуговує на те, щоб бути введеним хоча б частково і у певних аспектах у юридичну науку, оскільки таліон ввійшов у історію і залишив глибокий слід у культурі як втілення зрівняльної характеристики. Підтримане високою свідомістю громадянського суспільства таке нововведення змогло б суттєво знизити рівень злочинності та підвищити ефективність покарання. Саме існування таліону погрожує потенційному злочинцеві, і в погрозі криється його основна санкція. Тому в подальшому проведення досліджень з цього питання є надзвичайно перспективним.

Література

1. Гусейнов, А. А. Социальная природа нравственности [Текст] / А. А. Гусейнов. – М. : МГУ, 1974. – 157 с.
2. Дьяконов, И. М. Законы Вавилонии, Ассирии и Хеттского царства [Текст] / И.М. Дьяконов // Вестник древней истории. – 1952. – № 3. – С. 69–74.
3. Законы Хаммурапи [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/hammurap.htm>.
4. Кирилюк, Ф. М. Історія політології : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів [Текст] / Ф. М. Кирилюк. – К. : Знання України, 2002. – 534 с.
5. Тищик, Б. Й. Історія держави і права країн Стародавнього Світу [Текст] : [підручник] / Б. Й. Тищик. – Львів : Сполом, 1999.– 187 с.

Петренко, В.Ю. Обґрунтування доцільності використання принципу таліону в сучасному суспільстві [Текст] / В.Ю. Петренко // Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти: збірник тез доповідей за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (11-12 грудня 2009 р.). - Суми: УАБС НБУ, 2009. – С. 33-36.